

Kosztolányi Dezső: Édes Anna

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ - élete – CSAK TÁJÉKOZTATÁS!!!!

1885. március 29-én (virágvasárnap) született Szabadkán, Kosztolányi Árpád tanár, iskolaigazgató és Brenner Eulália gyermekeként. A gimnáziumot Szabadkán kezdi, majd önképzőköri konfliktusa miatt (magyartanárára tett megjegyzést) kicsapják, s magántanulónaként, Szegeden teszi le az érettségét.

1903-ban Budapestre megy, s beiratkozik a bölcsészkar magyar–német szakára. Itt ismerkedik meg és köt barátságot - Négyesy professzor stílusgyakorlatain - Babitscsal, Juhász Gyulával, kikkel aktív levelezésbe is kezd

Újságíró lesz. 1906-ban a Budapesti Napló kéri fel munkatársnak.

1907-ben jelenik meg első verseskötete, a Négy fal között – elismerő a fogadtatás, egyedül Ady bírálja. 1913-ban házasságot köt Harmos Ilona színésznővel, aki Görög Ilona néven jelentette meg novelláit például a Nyugatban is. Mint minden írástudó és művész, Kosztolányi az első napokban még támogatta a Tanácsköztársaságot. A bukás után az Új Nemzedék című lap Pardon rovatának szerkesztője lesz, melynek cikkei vitriolos hangon szólnak a Tanácsköztársaságról és annak vezetőiről. Emiatt éles támadások érték Kosztolányit mind jobb-, mind baloldaltól.

1933-ban mutatkoznak betegsége (rák) első jelei. 1934-től sorozatos műtéteken esik át, s Stockholmba is elmegy rádiumkezelésre. 1935-ben, a visegrádi újságíró üdülőben szerelemre lobban egy fiatal férjes asszony, Radákovich Mária iránt. Szerelmük több vers megírására is sarkallja, mint például a Szeptemberi áhítat.

1936. november 3-án halt meg Budapesten, a Szent János Kórházban. Decemberben a Nyugat emlékszámával adózik emlékének.

ÉDES ANNA – Innentől kell a tétel!!!!

Az Édes Anna Kosztolányi nagy regényeinek sorában az utolsó (a Nyugatban jelent meg folytatásokban 1926. július 1-jétől).

Témája egy borzalmas kettős gyilkosság, melyet egy cseléd követ el gazdája ellen. Az író mégsem ezt a megdöbbentő emberölést állítja a **középpontba**, hanem azokat a rejtve maradt, megfeythetetlen és **fölfedhetetlen lelki erőket**, azt a **belső kényszert**, amely miatt a címszereplőnek „föltétlenül, szükségszerűen megkellett tennie” amit tett. Eppen ezért hiányzik ebből a „bűnügyi történetből” a gyilkosság katartikus hatása, a büntudat, a lelkipurdalás raszkolnyikovi mardosása, hiszen Édes Anna maga sem tud számot adni tettének okairól.

Nevezetes történelmi dátumon, **a kommün bukásának napján, 1919. július 31-én** indul a regény cselekménye. Bár az újságíró Kosztolányi kifogyhatatlan bőséggel rendelkezett a kommunista rémuralom, a gazdasági kifosztottság, a szellemi bénaság, a román megszállás stb. tényeivel, s a „forradalmárokat” következetesen csak terroristáknak nevezi, mégsem engedi regényét afféle leleplező korrajzzá terebélyesedni. **Egyenlő távolságban tartja magát mind a bukott, mind a győztesen berendezkedő új rendszertől.** Mindkét irányú kiábrándító tapasztalatai **a főszereplő sorsát eldöntő lelki tényezőkkel összeforrtan** rajzolódnak ki, az alakok sorsába, magatartásába ágyazottan jelennek meg.

Az első és az utolsó fejezetnek a cselekmény szempontjából valójában nincs is jelentősége: azt hivatott kiemelni, hogy az elbeszélő távol áll minden politikai irányzatosságtól, ironikusan szemléli mind a közelmúlt, mind az elbeszélés jelenének eseményeit. A **Kun Béla elrepül** című **nyitó fejezet** nézőpontja a krisztinavárosi bornírt, sápiózó, hírlelő kispolgárságé, s tőlük is, meg a proletárdiktatúra vezérével is elhatárolódik a történetmondói gúny. De ugyanilyen megvetéssel fordul el a képviselőségre pályázó Druma

és két kortese lapos cinizmusától is (**XX. Párbeszéd egy zöldkerítéses ház előtt**). Betekintve az író Tábor utcai házának verandájára, arról vitatkoznak, vajon Kosztolányi „nagy vörös” volt-e vagy „fehér terrorista”. De aztán — gondolatviláguk hitványságának tükréül — abban állapodnak meg, hogy „okos ember ez”: mindig azokkal tart, akik megfizetik. E két keretfejezetnek a mindenféle és a mindenkori politikát elutasító, mélyen ironizált szemléletmódja bizonyítja, hogy **Kosztolányi nem „társadalmi regényt” írt**, nem intézményesen megoldható és megoldandó társadalmi kérdésekkel kívánt foglalkozni. Apolitikus ars poeticájának megfelelően **„emberi” sorskérdéseket** vet fel: a **kiszolgáltatottság**, az egymás iránti **közömbösség**, az emberi **részvét és szájalom hiányának** nagy problémáit, s ezekhez csak külső keretként használja fel az úr-szolga viszonyt a korban divatosnak számító cselédtörténetben. Az Ady-vitához készült egyik jegyzetében ingerülten rohan ki azok ellen, akik az Édes Anna című regényében azt kifogásolták, hogy nem mert levonni „szociális következtetéseket”. „Hiszen ennek minden sora — írta — éppen azt hangoztatja, hogy nincsen szociális következtetés, csak emberség van, csak jószág van, csak egyéni szeretet van, és **a gyilkosságnál is nagyobb bűn, ha valaki embertelen, ha valaki durva, ha valaki fennhéjázó**, amiért egy kés se elég megtorlás.” (Kosztolányi Dezső: Írók, festők, tudósok. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1958. II. 391. 1.) - A bűnös és halandó emberért — **minden emberért** — csendülnek fel a regény mottójának tekinthető **latin nyelvű halotti ima**, a Circumdederunt me... ősi könyörgésének gyönyörű szavai. Nemcsak a gyilkossá lett Édes Annát siratja el benne az író, a „nyugodjanak békében” fohásza — természetesen — a Viza házaspárra is vonatkozik.

1919. július 31-e — a bolsevista uralom bukása — gyökeresen ellentétes változást vitt két ember — **Viza Kornél miniszteri tanácsos és Ficsor elvtárs**, a kommunista „házbizalmi” — életébe. Valóságos **vígjátékba illik a legelső jelenet**. Viza (negyven év körüli) elhanyagoltan, mint egy csavargó, kitérdelt nadrágban, toprongyos cipőben — hogy proletárnak lássék — hever a díványon, majd — felesége távollétében — a cselédjüknek „suttogja valami hideglelés, édeskés mosolykával”: „Katica, megbuktak a vörösök. „A cselédet azonban mindez hidegen hagyja. — A rettegett Ficsor elvtárs pedig — a spionkodó, köpönyegforgató, stréber házmester klasszikus típusa — „hangosan lelkendezik”:

„Megbuktak. Megbuktak a zsványok. Már szedik a sátorfájukat. “—Tiszta komédia, ahogy „igazi világtörténelmi udvariassággal” társalognak. A külső ajtó dörömbölésére (a villamos csengő még a Károlyi-korszakban elromlott) Viza hátán mégvégigfut a rémület hidege — „túszszedés, házkutatás, véstörvényezés!”—, de a félénk emberke így köszön: „Alázatos szolgálója, méltáágos uram” míg a miniszteri tanácsos a négy hónapos beidegzettség következtében még így invitálja:

„Jöjjön be, Ficsor elvtárs.” Kezet szorítanak (a kezelés még a proletárdiktatúra idején jött divatba), s Ficsor készségesen javítani kezdi a villanycsengőt. A hazatérő Vizyné ingerülten kirúgná ezt a vöröst, ezt a „piszok bolsevistát” de Ficsor vakmerő bizalmassággal a kézcsók után fülébe súgja a varázsmondatot:

„Méltóságos asszony, volna egy lány. Egy cselédlány.” Az asszony „szeme fölragyogott, nagyobb örömet akkor sem érezhetett volna, ha egy gyémánt nyakéket ígérnek neki”. S a fontos kérdés megvitatása után maga kíséri ki Ficsort kedvesen, megszelídülve.

„Viza határtalanul gyűlölte a vörösöket, amire megvolt minden oka.” Kétemeletes **házát** a bolsevisták **„kommunizálták”**, első emeleti négyszobás lakásából **két szobát elrekviráltak** (de előbb buktak meg, mintsem lakókat küldhettek volna). Az Attila utca 238. számú ház különben is szemet szúrt a Leninfiúknak. **Druma Szilárdot**, a fiatal ügyvédet (a második emeletről) **túsznak vitték**, s két hónapig ült a gyűjtőfogházban, az öreg Moviszter Miklósnak, a „klerikális” orvosnak (ő is a második emeleten lakott) folyton kellemetlenkedtek. **Vizynét is** letartóztatták, egy éjszakára **a Parlamentbe hurcolták**: egy asztalkendőt rázott ki az erkélyen, s azzal vádolták, hogy jeleket adott az ellenforradalmároknak. **A kommün bukása**

tehát — még a román megszállással együtt is — **megváltás volt** az egész háznak, kivéve persze Ficsorékát.

Vizy már felszabadultan emlegeti a diktatúra rémtetteit, az akasztásokat, a kivégzéseket, az úrnapi körmenet meggyalázását, a hős ludovikásokat, a krisztinai forradalmat, túlsorduló emlékeire felesége — semmibe bámuló szemekkel — azonban csak ennyit válaszol: „Holnap megint álmos lesz”, tudniillik Katica, a cseléd, aki megint kimaradt éjszakára.

Vizyné boldogtalan életének egyetlen, nagy, soha nem szűnő **gondja a cselédkérdés** volt. Világok dőlhetnek össze, országok semmisülhetnek meg, politikai rendszerek követhették egymást, őt mindez nem érdekelte. Egész lelkével, ösztöneivel, idegeivel folytonosan csak a cselédre, a cselédekre összpontosított, gondolatvilágából minden más kiszorult. Beteges szenvedélye már a monomániás vakság állapotába juttatta: semmi mást nem lát, semmi mással nem tud már törődni. Húszéves házasságának minden emléke a házában megfordult cselédekhez kötődik. **Valamennyit gyűlölte**, de legjobban mindig az éppen nála levőt, most pillanatnyilag Katicát.

Férje is „döbbsenten” nézi, s csak ímmel-ámmal osztozik felesége cselédgondjaiban; próbálná vizsgálgatni, kisebbiteni eltúlzott aggályait, de hiába. Vizyné már-már **kóros állapotának** személyes természetű **okai** vannak. **Egyetlen gyermekét, Piroskát**, hatéves korában a fertőző **vörheny pusztította el**; kislánya halála után évekig **szanatóriumban élt**; **az ura** akkor hidegedett el tőle, s azóta udvariasan és finoman, de **folytonosan csalja**. **Beszűkült** és boldogtalan **életében így lett a cseléd egyetlen partnere**, minden tevékenységének és gondolatának legfőbb oka és célja.

Attól kezdve, hogy Ficsor kimondta azokat a bűvös szavakat: „Volna egy lány”, Vizyné másra sem tud gondolni. A házmester ígéretéseiből egyre jobban kibontakozik **az új lány alakja**: Édes Annának hívják, katolikus vallású, 19 éves, Balatonfőkajáron született, már néhány éve Pesten szolgál, mindent vállal, főz, mos, vasal, takarít; annyit eszik, mintegy madár, „meg kellene aranyozni a kezét”: mert **csak egy dolgot szeret, a munkát**. Katicának felmond, s amikor lehunyja a szemét, látomásszerűen jelenik meg képzeletében az „aranykezű” cseléd. Érkezését nem bírja kivárni. Mintegy inkognitóban odalopózik ahhoz a házhoz, ahol Anna szolgál, s egy izmos tagbaszakadt, kócos hajú nőben véli felismerni leendő szolgálóját. Jöttét úgy várja, mint a Messiásét. — **Anna már megjelenése előtt betölti a teret**: minden figyelem feléje irányul. Ficsor, az „öreg marxista”, hogy a bőrét mentse, valósággal kényszeríti rokonát, hogy otthagyja régi helyét, és beálljon Vizyékhez.

Egy, „**csodálatos, forró és fényes**” **nyári napon, augusztus 14-én érkezik meg Anna**, s a méltóságos asszony majdnem elszedül az izgalomtól. Anna nem is látszott parasztlánynak, nem tenyeres-talpas, pirosposzsgás, „inkább nyúlánk és törékeny, az arca tojásdad, csontjai finomak, arányosak”. Az asszony mámorosan szemléli, nem tud betelni a látvánnyal, de egy lókupec szakértelmével vizsgálja az árunak tekintett új lány vonásait. Úgy érzi, ez az, akit évekig keresett mindhiába. Anna nem volt más számára, csak „beszerzett portéka”.

Édes Anna — megjelenésének első pillanatától észrevehető ez — **finom, érzékeny**, minden durvaságtól visszariadó, **rebbenő lélek**, aki még egy csirkét sem tudott megölni. Kosztolányi tudatos írói módszerére vall, hogy főhősét alig beszélgeti: jellemzéséből hiányzik a beszéd, a párbeszéd; **belső érzéseit nem tudja szavakba önteni**. Együgyűségéből, iskolázatlanságából, paraszti mivoltából következik, hogy **érzékenységének reakciói ösztöni szinten játszódnak le**, s bemutatásában különös hangsúlyt kapott a **szaglás**. Amikor belépett Vizyék lakásába, „gyomra egyszerre fölélmelyedett, olyan rosszullett fogta el, hogy azt hitte, azonnal összerogy. Valami **kimondhatatlan bűdösséget érzett**, mint a patikában, éles, hideg szagot, mely egyre jobbanfacsarta az orrát, kavarta belét”. (Vizyné a zongorában kámfort tartott a molyok ellen.) Úgy érezte, nem bírja ki itt. „Már az első pillanatban ki akart szaladni, és ha egészséges ösztönére hallgat, akkor köszönés és istenhozzád nélkül elrohan, menekül, le a lépcsőkön, az utcákon, s fut, meg sem áll hazáig, a kajári tarlóföldekig. „— Mindennap

jobban és jobban irtózott itt valamitől, de hogy mitől, arról magának sem tudott számot adni. Csak az ösztöne, a szaglása, „mely éles volt, mint a kutyáé” tiltakozott egyre erőteljesebben.

De Anna nem menekülhet sehová: irdatlan árvaság és magány veszi körül. Otthon mostohája van, apja nem törődik vele, rokonai (Ficsorék) pusztá eszköznek tekintik, előző helyére, ahol jól érezte magát, nem mehet már vissza: sehol sincs számára hely. Pedig **emberi melegségre, szeretetre, családra vágyott**. Bartoséknál legalább a gyermekek kedves kis pajtásai voltak. A **Bandikának elmondott meséje** a „madaras bicskáról” egy szépséggel teli világ utáni nosztalgiaáról, a fantázia gazdagságáról adott hírt. Minden nap elrebegett rímes esti imája enyhe bódulatot keltett benne. Az a „**horpadt sárgapléh gyermektrombita**” melyet mint valami fétist őrizgetett, **az otthon szimbóluma** volt a számára. A 19 éves parasztlány, mielőtt belépett Vizedébe, **ép és egészséges lelkű, tiszta és nemes ember volt**, csak végtelenül árva és szegény.

Az a **nyolc hónap**, amelyet **Vizedéknél** töltött, a **szenvedések keserves kálváriáját** jelentette Édes Annának. Az, hogy **mintacseléd** lehessen, **csak embersége feladása, megnyomorítása árán** valósulhatott meg.

Az **író nem „analizálja”** főszereplőjének belső életét, „elhanyagolja” lelkének boncolását: Anna végig megmarad a maga rejtelmes zártságában. Más utat követ Kosztolányi a lelki rombolás sejtetésére. A magyar irodalomban elsőként **felhasználva a freudizmus** akkori eredményeit, s ezeket zseniálisan továbbgondolva, **apró, kisebb-nagyobb, de az adott pillanatban még jelentéktelennek tűnő sérelmeken át vezeti őt a tudattalan lelki robbanásig**.

Vizedék a maguk módján szeretik, jól bánnak vele, büszkélkednek Annával: alakja köré legendák szövődnek, fejét a tökéletes cseléd glóriája ragyogja be. **Csak éppen nem embernek tekintik**, hanem hibátlanul **robotoló gépnek**. **Vizedé „idomítását”**, „kísérletezését” siker koronázta: olyanná faragta Annát, ahogy legmerészebb álmaiban képzelte el az igazi cselédet. De közben lépten-nyomon **beleszólt magánéletébe**, elvette önállóságát, önbizalmát, önbecsülését. **Elvágta a külső világhoz fűző kapcsolatait** is. Családjától, nagybátyjától (Ficsortól) már korábban messze került, **Bartosék Bandikája meg sem ismerte már**, s **Vizedé a házbeli cselédektől is igyekezett távol tartani**, a kéményseprővel, **Báthory úrral való házassági szándékát megakadályozta**. Teljesen kisajátította magának, még azt is „személyes sértének tekintette, hogy beteg is mer lenni”. **Vizedé „betörése” tökéletesen sikerült**: Anna megváltozott. Arca **megcsúnyult**, hullott a haja, megfáradt, elzibbadt benne valami. A **mintacseléd-szerep elnyelte benne az embert**, egykori egyéniségét. **Anna** — természetesen — mindezt nem így érzékeli, nem tudatosítja magában. **Nem érez haragot**, ellenszenvet Vizedé iránt, sőt inkább sajnálatot, részvétet. **Szeretetigényének**, szeretni akarásának természetes ösztöne játszott közre abban is, hogy **enged** az „úrfi”, a „szeleburdi lurkó”, **Patikárius Jancsi mohó, infantilis szexuális vágyának**. Ez még akkor történt, amikor Édes Annában még nem ment végbe a belső torzulás. Az érintetlen, tiszta lány **várta, remélte a szerelem folytatását**, de **Jancsi csak élvezeti cikket látott benne**, játékszert, használati tárgyat, s úgy cselekedett, ahogy a cselédekkel szokás: közömbösen, **megvetően fordult el tőle**. — Lassan, fokról fokra meg végbe Anna egykori szép lelkének megtörése.

Május végén ünnepelték **Vizedé Kornél államtitkári kinevezését**. Az estélyen adott vacsora után félrehúzták az asztalokat, s megkezdődött a tánc: **Patikárius Jancsi az öreg Moviszter doktor fiatal feleségével** táncolt, csupa tréfából körbe-körbe libegtek a lakásban. „Egyszer, mikor a fürdőszobába értek, az úrfi magához szorította párját, **belecsókolt a nyakába**. A szép **doktorné felkacagott** bűgva. **Anna**, aki az előszobában ácsorgott a tűzhely lángjától piros füllel, **meghallotta ezt**. Odatekintett. Vissza akart futni a konyhába, de nekiment a falnak. A lámpák valami kancsal fényvel föllobogtak.” „**Ez a kancsal fény már a lélekben készülődő**

robbanás felé utal, annak közelségét jelzi.” A sok-sok bántást, sérelmet, a magzatelhajtás iszonyatát ez a jelentéktelennek tűnő szerelmi csalódás, árulás tetézte be, **ez billentette ki** Annát addigi lelki fásultságából. Csak bonyolultabbá, rejtélyesebbé teszi a lélekben minden bizonnal tudattalanul lezajlott konfliktust, hogy mégis **Vizyékét öli meg**, összekuszálva így az ok és okozat közötti közvetlen szálakat.

A kettős gyilkosság felfedezése után a bűnügyi bizottság tagjai is elborzadtak, minden arcon döbbenet ült, csak Anna arcán nem volt rémület.

„Ő sem értette, hogy miért tette, de ő elkövette, amit tett, és minthogy már elkövette, ott belül, mélyen, nagyon mélyen bizonyára lehetett valami, amiért föltétlenül, szükségszerűen meg kellett tennie.”

Ezt a „valamit”, a **„miértet” szeretné felderíteni a bíróság is, de képtelen rá**. Az elnök sejtette, „hogy itt lehet valami, egy titok, melyet közülük senki sem tud, talán maga a vádlott sem.”

A tárgyaláson **mindenki Anna ellen vallott**, mert mindenkinek fontosabb volt a saját érdeke, mint a leány élete. A házbeli ügyvéd, Druma Szilárd politikai bűnügyet látott az esetben, „a bolsevizmus utolsó kilengését”. **Egyedül** az idős, beteg **Moviszter Miklós**, az orvos kiáltotta ki a védelem tanújaként **az igazságot**: „Nem úgy bántak velem, mint egy emberrel, hanem mint egy géppel. Gépet csináltak belőle. Embertelenül bántak velem. **Cudarul bántak velem.**”

Moviszter vallomástételénél — mikor az elnök szólítja — egy pillanatra az író is kilép hol ironikus, hol megrendült személytelenségéből, s biztatva bátorítja megszólalásra maga teremtette hősét: „Hát hol vagy, öreg doktor, te haldokló, a gyógyíthatatlan betegségeddel... ? Elvesztél te is, és már senki sincs ezen a földön? Ha még élsz, ha csak egy szikrányi lélek lobog benned, akkor teneked most itt a helyed, akkor el kellett jönnöd.” - A továbbiakban az elbeszélő azonosul a regény legemberibb figurájával, s ez a bátorító sürgetés már e lélek, a lelkiismeret hangjaként szólal meg: „Kiálts — dobogott benne (ti.: Moviszterben) a lélek — , kiálts úgy, mint a te igazi rokonaid, az őskeresztények hősi papjai, akik fölláztak a pogányság ellen, és a temetőben, a koporsók mellől kiáltottak az égbe, pörölve a legnagyobb Úrral is, az igazságos, de nagyon szigorú Istennel, irgalmat követeltek a gyarló embereknek.” Annát a bíróság bűnösnek mondta ki, s összbüntetésül tizenöt évi fegyházra ítélte.

Az édes Anna **legfontosabb szereplője Moviszter doktor**. Ő fejtegeti másutt is **az író véleményét**, többek között a kommunizmus hibájáról, az „emberiség” szeretetéről („Csak Péter és Pál Van. Emberek vannak. Nincs emberiség.”) a politika hitványságáról („a politika mindenkor csak az éhes emberek tülekedése... s minden rendszer csak azért tör hatalomra, hogy párthíveit állásokba ültesse”).

Kitekintés:

A regény végső tanulsága, hogy az emberi bajokra nem található intézményes megoldás, a politika képtelen a kiszolgáltatottságra, a megaláztatásra, a lelki gondokra gyógyírt találni. A könyörület, a szeretet, az irgalom a legfőbb érték. Ezt a latin nyelvű halotti szöveg is kifejezi: egyetemes nyelven megfogalmazott ima könyörgés a cselédlányért, az áldozatokért, a szereplőkért, valamennyiünkért. A Vizy-ház csupán jelképezi a világ emberidegenségét.

Így kap jelképes értelmet Anna születésének dátuma: 1900. A címszereplő sorsa a huszadik századot jelképezi, melyből hiányzik a harmónia és a humánus, de jelen van elfojtva vagy felszínre törve az erőszak, a brutalitás, az embertelenség. Egy megoldás lehetséges csupán: az irgalom, a keresztényi szeretet, de Krisztus országát sem kell, szabad megvalósítani a földön. „A kommunistáknak is az volt a hibájuk — mondja a beteg orvos —, hogy egy ideált meg akartak valósítani. Egyetlen ideált se szabad megvalósítani. Akkor vége. Csak maradjon fenn, a felhők között. Úgy hat és úgy él.”

ÉDES ANNA - VÁZLAT

- Témája egy kettős gyilkosság, mégsem bűnügyi vagy társadalmi regény.

- Lélektani regénynek tekinthetjük abban az értelemben, hogy azokat a lelki erőket, a tudatalatti ében felhalmozódott belső kényszert mutatja be, amelyek a címszereplőt tette kényszerítették.

A regény kerete az első és az utolsó fejezet:

Kun Béla elrepül és Párbeszéd egy zöldkerítéses ház előtt

- Az első és az utolsó fejezetnek a cselekmény szempontjából valójában nincs is jelentősége: ezekben az elbeszélő elhatárolódik minden politikai irányzatosságtól
- Apolitikus ars poetica: emberi sorskérdéseket vet föl: a kiszolgáltatottság, az egymás iránti közömbösség, az emberi részvét, a szájalom hiánya
- Alapkérdés: Miért következik be a gyilkosság?
- A regény kurzusváltás időszakában játszódik, a vörösből" a fehérbe" való átmenetkor — A regény szerkezete:
- A regény első része (1-6. fejezet) a kezdő szituáció: a kommün megbukott, Vizyné elégedetlen cselédjével, Ficsor, a házmester megígéri, hogy Új lányt szerez.
- A következő fejezetek (7-14.) Anna beilleszkedését és Jancsival való viszonyát meséli el.
- A 15-16. fejezetekben Anna menekülni szeretne, de akarata megghiÚsul, és bekövetkezik a gyilkosság, megöli Vizyét.
- Az utolsó fejezetek az ítélethozatalt és a történet lezárását tartalmazzák.

1919. július 31. – vígjátéki indítás

- Ficsor elvtárs: köpönyegforgató, spionkodó házmester, lekendezik, hogy megbuktak a vörösök
- Megjavítja a villanycsengőt
- Cselédet ígér Vizynének
- Vizyék: utálják a kommunistákat
- Ok: a házukból két szobát elrekviráltak
- Vizynét: egy éjszakára a Parlamentbe vittek (asztalkendőt rázott ki az ablakon – azzal vádolták, h jeleket ad az ellenforradalmároknak)
- Druma Szilárd: két hónapra elvitték túsznak
- Moviszter doktor: klerikális orvosnak minősítették
- Köv.: az egész háznak megváltás a Kommün bukása
- A szociális-társadalmi háttér és motiváció az Édes Annában is jelen van –de: a lelki folyamat a fontos!!!
- Úr-cseléd viszonyt - az elnyomó és elnyomott hagyományos szerepe: megalázottságában a cseléd a tisztaság és jóság megtestesítője
- Az első találkozáskor lezajló párbeszéd, a cselédkönyv szenttelen adatai (termete, fogai, különös ismertetőjele) a rabszolgavásárra emlékeztetnek
- Moviszter doktor a bírósági tárgyaláson arról beszél, hogy Annával gépként bántak, nem tekintették embernek
- Pl.: Vizyné körbevezeti Annát a lakásban és kiosztja a napi feladatokat, a külön vacsora, a konyhai fekhely, az elvétetett gyerek
- Kosztolányi azonban túl is lép a hagyományos úr-cseléd viszony ábrázolásán
- Nem csak Anna kiszolgáltatottja a méltóságos úréknak, hanem a függés kölcsönös
- Vizyné állandóan attól retteg, hogy elveszíti Annát
- A kettejük közti kapcsolat és kötődés, melyet a gyilkossági jelenet is példáz (Vizyné a halála pillanatában szinte magához öleli Annát)
- A függésben elvesztik szabadságukat, s ez mindkettőjük személyiségét eltorzítja
- A közös vonást hangsúlyozza az a tény is, hogy elvesztették gyermeküket

- Vizyné tartalmatlan és üres életét a cselédlány tölti ki: belebetegszik abba a lehetőségbe, hogy Anna elhagyja
- Anna valóban megfelel az elvárásoknak: tökéletes cseléd
- Moviszter jellemzése: gépként bántak vele - nem csak a lelketlen bánásmódra utal, hanem a címszereplő viselkedésére is
- Érzéseit a kettős gyilkosságig szinte kikapcsolta, tökéletesen dolgozott
- Vizyné élete legfőbb problémája a cselédkérdés
- Kóros elmeállapotának az oka: egyetlen gyermeke, Piroska hatévesen meghalt vörhenyben. Ezután Vizyné éveket töltött szanatóriumban
- A férje elhidegült tőle és diszkréten csalta
- Élete beszűkült – a cselédek körül forgott
- Onnantól, hogy Ficsor megemlítette Annát, csak vele tud foglalkozni
- Várja, mint a Messiást
- Meglesi, mint egy szerelmes
- Késleltetett érkezés: augusztus 14-én
- Vizyné Annát mintacseléddé idomította
- Nem tekintette embernek, tökéletesen robotoló géppé formálta, s eközben Annát érzelmileg, emberileg megnyomorította.
- Amikor Anna Vizyékhez került ép, egészséges lelkű volt, csak éppen árva és elhagyatott
- Emberi szeretetre, melegségre vágyott
- Bartoséknál Bandikához kötődött – madaras bicska és horpadt pléhsárga gyerektrombita
- Később fájdalmasan kell megtapasztalnia, hogy a gyerek elfelejtette őt
- Ezt az emberi kapcsolatát is elveszítette.
- Vizyné, amikor megtalálta Anna személyében a tökéletes cselédet, megpróbálta magához láncolni és megfosztani emberi kapcsolataitól: „eltiltotta” a többi cselédétől, lebeszélte, hogy hozzámenjen Báthory úrhoz
- Vizyné hibátlanul robotoló gépet akar, nem tekinti Annát embernek (bár dicsekszik vele)
- Agyondolgozatja – Anna megcsúnyul
- Anna lemond a választás és változtatás jogáról és lehetőségéről, ottmarad Vizyéknél
- Nincs is hova mennie, hiszen árva, az apja a mostohája miatt elfordult tőle
- Ficsorék csak eszköznek tekintik – Ficsor rákényszeríti, hogy hagyja ott Bartosékat + hogy maradjon Vizyéknél
- Patikárius Jancsival való kapcsolatában is természetesnek veszi, hogy az úrfi el akarja csábítani
- Anna természetes szeretetigénye is szerepet játszott abban, hogy engedett Patikárius Jancsi szexuális vágyának
- Remélte a szerelem folytatását is, de Jancsi csak élvezeti cikket látott a lányban
- A lány tisztában van a cselédszereppel, ezért szó nélkül elfogadta az elutasítást, de a lekében valami törés ment végbe - magzatelhajtás
- A gyilkosság közvetlen indítéka Jancsi és Moviszterné flörtje. „Egyszer, mikor a fürdőszobába értek, az úrfi magához szorította a párját, belecsókolt a nyakába. A szép doktorné fölkacagott bűgva. Anna, aki az előszobában ácsorgott a tűzhely lángjától piros füllel, meghallotta ezt. Odatekintett. Vissza akart futni a konyhába, de nekiment a falnak. A lámpák valami kancsal fénnel föllobogtak.”
- A „kancsal fény” már utal az Anna lelkében készülő robbanásra

- Kosztolányi jellemábrázolási módszere: Freud hatása - nem beszélteti Annát
- Anna az érzéseit nem tudja szavakba önteni - nem képes verbálisan kifejezni érzelmeit
- A Vizednél történő bemutatkozásakor Ficsor közvetíti érzéseit, a bírósági tárgyaláson az elnök fordítja le emberi beszédre
- Kosztolányi nyelvszemlélete Wittgenstein és Heidegger nyelvfilozófiai tételével mutat rokonságot: a tudat határa a nyelv határával azonos
- Anna nyelvi szegénységével, artikulációra való képtelenségével áll szemben a többi szereplő locsogása (főleg Vized!!!)
- Nyelvi kifejezőképesség híján Anna elsősorban érzékszerveire hagyatkozik
- Érzelmi élete, reakciói: ösztönszinten zajlanak
- Pl.: szaglás – Vized házában a szaga
- Ízlelés: Patikárius Jancsi porai: „Csak a méreg lehet ilyen keserű”
- Látás: Reggel felébredve nem lát semmit, körös-körül fekete volt a világ: megvakult
- Kosztolányi apró, jelentéktelennek tűnő mozzanatokot ír le, amik később, a gyilkosság megtörténte után válnak jelentőségteljessé – ezek a mozzanatok vezetnek el a tragédiához
- Az Édes Annában a történelem, a társadalom és az emberi viszonyok kuszáltsága a tárgyak szintjén is jelentkezik
- Anna úgy érezte, ellenséges tárgyak vesznek körül:
- A nagytakarítás révén úgy tűnik, úrrá is lesz a káoszon
- De mindez csak időleges: a fogadást követően a rendetlenség, az ételmaradékok látványa a meghatározó
- A tárgyak újra fölláznak Anna ellen
- Édes Anna tettének motivációja rokonságot mutat a freudi mélylélektan elfojtás-kitörés tanával
- A sok apró és észrevehetetlen megaláztatás robban ki látszólag értelmetlenül a bál éjszakáján
- „Ő sem értette, hogy miért tette, de ő elkövette, amit tett és minthogy már elkövette, ott belül, mélyen, nagyon mélyen bizonyára lehetett valami, amiért feltétlenül, szükségszerűen meg kellett tennie.”
- A tanúk a bírósági tárgyaláson: Mindenki Anna ellen vall
- Druma Szilárd szerint a lány egész éjjel a kést kereste, s a büntett politikai hátterét hangsúlyozza
- Ficsor szerint már régóta készülődött a tette
- Ficsorné szerint rossz lány volt
- Csak Moviszter áll ki Anna mellett: „Nem úgy bántak velem, mint egy emberrel, hanem mint egy géppel. Gépet csináltak belőlem - és itt kitört, majdnem kiabált. - Embertelenül bántak velem. Cudarul bántak velem.”
- Moviszter központi szerepet játszik a műben - különös figura. Betegebb volt, mint akármelyik páciense”
- Felesége állandóan megcsalta
- Sztoikus nyugalommal igyekezett távol tartani magától a világot, őrizni függetlenségét. Lelkében azonban ott élt a részvét minden megalázott és megszorított embertársa iránt
- Nem volt se burzsoá, se kommunista, egy párt tagja sem, de tagja annak az emberi közösségnek, mely magában foglalja az egész világot, minden lelket, aki él és élt valaha, eleveneket és holtakat
- Moviszter felfogása Kosztolányi kései verseinek világképét tükrözi

- Ezért szokták az író szócsövének is tekinteni
- Moviszter az irgalom, a keresztény szeretet és alázat fontosságát hirdeti
- Tudja, hogy a világ nem a tökéletesség színtere, s vallja, hogy az eszmény, Krisztus országa a lélekben van.

A regény tanulsága:

- az emberi bajokra nem található intézményes megoldás (politikai vagy társadalmi)
- A könyörület, a szeretet, az irgalom a legfőbb érték
- Ezt a latin nyelvű halotti szöveg is kifejezi
- Az egyetemes nyelven megfogalmazott ima könyörgés a cselédlányért, az áldozatokért, a szereplőkért, valamennyiünkért.
- A Víz-ház káosza csupán jelképezi a világ emberidegenségét
- Így kap jelképes értelmet Anna születésének dátuma: 1900
- A címszereplő sorsa a huszadik századot jelképezi, melyből hiányzik a harmónia és a humánus, de jelen van elfojtva vagy felszínre törve az erőszak, a brutalitás, az embertelenség.